

УДК 52 (092) Сикора

ВІДОМИЙ РОСІЙСЬКИЙ І ЧЕСЬКИЙ АСТРОНОМ ЙОЗЕФ СИКОРА (1870–1944)**А. Дрбал**Науково-дослідний геодезичний, топографічний і картографічний інститут
(смт. Здіби, Чеська Республіка)

Ключові слова: Йозеф Сикора, життєпис, біографія, астрофізика, астрофотографія, геодезія, градусні вимірювання, російсько-шведська градусна експедиція на Шпіцберген, історія астрономії, історія геодезії, чехи в Україні, чесько-українські взаємини.

Йозеф Сикора у 1930 р.

Відомий російський і чеський астроном, геодезист, сейсмолог, полярний дослідник, педагог, доктор, професор, надвірний радник Йозеф Сикора, чес. Josef Sýkora, рос. Иосиф Иосифович Сикора народився 28 січня 1870 р., ймовірно, у м. Хрудім (Австро-Угорська імперія, нині Чеська Республіка). За іншими джерелами він народився в Харкові (Російська імперія, нині Україна) [3, 7, 8, 10].

В Російську імперію прибув з батьками, очевидно в 70-х рр. XIX століття. Російське громадянство набув у 1893 р. єдиний з родини [8, 10, 12, 16].

Закінчив третю Харківську гімназію (1888) і фізико-математичний факультет (ФМФ) Імператорського Харківського університету (1892; нині Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна) з дипломом 1-го ступеня. Учень астронома Г. В. Левицького (*1852–†1918) [3, 8, 10].

Працював викладачем кафедри астрономії Імператорського Харківського університету (1892–1897), де завідувачами були проф. Г. В. Левицький, а з 1894 р. проф. Л. О. Струве (*1858–†1920), і спостерігачем в його астрономічній обсерваторії, потім як стипендіат російського Міністерства освіти в астрономічній обсерваторії у Юр'єві (також Дерпт, нині Тарту) в Естонії (1897–1899), де директором також був його учитель Г. В. Левицький (1894–1908) [3, 8, 10, 11, 16].

Відтак як астроном-геодезист брав участь в російсько-шведській градусній експедиції на Шпіц-

берген (1899–1901), метою якої було вимірювання дуги земного меридіана. Перед тим декілька місяців готувався до експедиції у Пулковській обсерваторії (1899) [1, 6, 8, 19, 20, 34, 37].

Після повернення фотографував полярні сніжки на Кольському півострові (1902–1905) та захистив докторську дисертацію в Тартуському університеті (1902). Потім працював у Ташкентській обсерваторії (1905–1911) і завідувачем вечірніх курсів при Ташкентській жіночій гімназії (нині Узбекистан). До речі, нагляд за діяльністю курсів виконував Головний інспектор училищ Туркестанського краю Ф.М. Керенський (*1842–†1912), батько майбутнього голови Тимчасового уряду Росії О.Ф. Керенського (*1881–†1970). Згодом став професором фізики й інспектором гімназії (нині гімназія Юліуса Яноніса) у Шяуляї (1911–1912) в Литві, потім директором чоловічої прогімназії в Сандомірі (1912–1913) та Мануфактурно-промислового училища у Лодзі (1913–1917) в Польщі. Влітку 1913 р. організував успішну екскурсійну поїздку 25 учнів Варшавського шкільного округу в Сибір і Японію. Через події Першої світової війни Мануфактурно-промислове училище було евакуйовано в Іваново-Вознесенськ (нині Іваново) і там реорганізовано в політехнічне училище (1917–1918, з 1995 р. Івановський промислово-економічний коледж), яке очолив Й. Сикора. У 1918 р. училище було реорганізоване в шосту радянську школу 2-го ступеня і він восени того самого року переходить на роботу в Іваново-Вознесенський політехнічний інститут, а ще через рік – на кафедру астрономії і геодезії Пермського державного університету (1919), де за ініціативою т.в.о. декана ФМФ, видатного російського математика і геофізика, творця теорії нестационарного Всесвіту, проф. О.О. Фрідмана (*1888–†1925) очолив 26.09.1919 р. астрономічний кабінет. Також відзначимо, що на ФМФ університету ще на початку 1919 р. працював військовополонений австро-угорської армії фізик Віктор Трвал (*1888–†1956), майбутній видатний чеський вчений, проф. Карлового університету у Празі (1922–1956) і останній Генеральний секретар Чеської академії наук, словесності і мистецтв (1939–1952). Чи знав про це Й. Сикора? Ймовірно, так [3, 10, 11].

Однак вже на початку 1920 р. Й. Сикора працював фізиком-сейсмологом Скаторинбурзької магнітометеорологічної обсерваторії, а потім викладав на кафедрі астрономії Харківського університету (1920–1921). У вересні 1921 р. за сприяння представництва Чехо-Словацької Республіки у Москві реемігрував на батьківщину. 13.11.1921 р. прибув в м. Пардубіце, потім у Хрудім. 13.04.1922 р. одержав т. зв. домовсь-

ке право у рідному Хрудімі, а в грудні того ж року громадянство. Викладав в Російському інституті у Празі та працював у відділеннях Чехо-Словацької державної астрономічної обсерваторії Клементinum у Празі (від 1.06.1922 р.), Стара-Дяла (1922; нині Гурбаново в Словацькій Республіці) й Ондржейов (з 1923 р.). Серед його учнів був у 1921–1922 рр. колишній студент астрономічного відділення Харківського університету (1917–1919), згодом відомий американський астрофізик М.Ф. Бобровников (*1896–†1988) [3, 8, 10–12].

В Ондржейові мешкав в “Обешловій виллі” (вул. Фрічова, № 146). Крім роботи в обсерваторії, займався добродійною діяльністю, напр., підтримував діяльність чехословацького спортивного товариства “Сокол” і “Спільноти (чехословацьких) легіонерів”. Ймовірно, був членом “Центрального об’єднання чехів і словаків з Росії”, цікавився історією чехословацьких легіонів у Росії, долею російської еміграції в Європі тощо. Про це свідчать деякі книги і газети з його архіву [3, 10–12].

Часто відвідував своїх родичів у Хрудімі, зокрема, двоюрідного брата Одржіха Сикору (*1861–†1945), письменника, перекладача, професора чеської і французької мов, директора Торгової академії [3, 10, 11].

Проф. Й. Сикора був великим шанувальником музики, мав власне фортепіано, на якому часто грав і навіть давав приватні уроки гри. Щорічно на Різдво організовував для своїх учнів святковий вечір з музикою, де завжди були різдвяні солодощі, навіть під час Другої світової війни! Ще й нині про це з приємністю згадує одна з його учениць – мешканка Ондржейова, учителька-пенсіонерка Маркета Райхлова (1935 р.н.), уроджена Бумбова, дружина чеського астронома д-ра Ярослава Райхла [10].

Помер у четвер, 23 лютого 1944 р., в лікарні м. Бенешова, похований у середу, 29 лютого 1944 р., в Ондржейові на місцевому кладовищі в могилі № 228 [7, 10–12, 37]. На жаль, нині могила не утримується.

Що стосується членів його родини, які залишилися в Харкові, то вдалося відшукати про них дуже мало свідчень. Навіть в архіві вченого є лише декілька фотографій, зокрема брата Миколи і сестри Ольги, і листів, датованих 1922–1925 рр., тому можна припустити, що перед смертю він знищив частину архіву, яка стосувалася родини, щоб вона не потрапила в майбутньому до рук Червоної Армії. До речі, як свідчить вже згадувана пані М. Райхлова, Й. Сикора побоювався звільнення Ондржейова Червоною Армією! З листів зрозуміло, що у 1922 р. ще жила його мати Цецилія Сикора. Батька Йозеф Сикора не згадує в жодному документі. Брат Микола на звороті своєї фотографії, датованої 1.03.1925 р., згадує свого сина Юліана, якого в 30-ті рр. репресував сталінський режим. Нижче подаємо опрацьовану нами інформацію про Юліана Сикору із веб-сторінок міжнародного товариства “Меморіал” [3, 10, 11, 17, 25, 36]:

Могила Й. Сикори (№ 228) на кладовищі в Ондржейові

*“СИКОРА Юліан Миколайович (*1908, Харків – †20.06.1938, Москва). Чех. Освіта вища. Безпартійний. Вперше заарештований у 1933 р. НКВС УРСР. Засуджений 5.03.1934 р. на 5 років виправно-трудових таборів (ВТТ) за шпигунство на користь іншої держави. Покарання відбував в Беломорсько-Балтійському ВТТ НКВС СРСР. Вдруге заарештований 4.05.1938 р., етапований в Бутирську в’язницю у Москві. Його справа розглядалася, згідно з т.зв. “розстрільним” списком, який підписали особисто Сталін і Молотов, Военна колегія Верховного Суду СРСР, яка його 20.06.1938 р. засудила до вищої міри покарання за участь “в терористичній організації”. Розстріляний 20.06.1938 р. Похований в Комунарці Московської області. Реабілітований 5.07.1991 р. Прокуратурою СРСР за відсутністю складу злочину”.*

Астрономічні й геодезичні роботи

Перебуваючи в Харкові, виконував спостереження плям і протуберанців на Сонці на рефракторі виробництва німецької фірми “G.& S. Merz Muenchen” (D = 15 см, F = 240 см). За результатами спостережень щорічно публікував наукові роботи, найкращими з яких Рада Російського астрономічного товариства визнала 8.03.1898 р. роботи “Наблюдения над протуберанцами”, “Об изменении диаметра Солнца в зависимости от явлений, наблюдаемых на его

Острів Західний Шпіцберген, полярна станція Костянтинівка, (1899). На знімку учасники зимівлі. В першому ряду сидять (зліва направо): О. С. Васильєв (*1868–†1947), Е. К. Ган, Й. Сикора (*1870–†1944), Д. Д. Сергієвський (*1867–†1920), В. В. Ахматов (*1875–†1934), О. О. Бунге (*1851–†1930), А. Р. Бейер; позаду стоять 12 моряків російського військового флоту

поверхності” і “*Beobachtung von Sonnenflecken und Protuberanzen in den Jahren 1895 und 1896 und Verteilung derselben nach Breite und Länge*” і присудила йому за них половинну премію (250 рублів). Після його від’їзду з Харкова фотографування плям на Сонці в астрономічній обсерваторії Імператорського Харківського університету продовжили його брат Микола і сестра Ольга. Ольга Сикора застосовувала для цього пасажну трубу Доллонда з діаметром об’єктива 5 см англійського виробництва (1808) [3, 9–11].

Крім того, в Харкові зробив перші спроби фотографування метеорів за допомогою фотокамери з обстюратором (переривачем), займався сейсмологією та взяв участь в експедиції Російського астрономічного товариства для спостереження повного сонячного затемнення у верхів’ях річки Муоніо в муніципалітеті Енонтекійо, фін. Enontekiö (68°23’N), у Фінляндії 28.07. (9.08.)1896 р. [7, 16, 19, 27].

Під час літніх польових сезонів на Шпіцбергені у 1899 і 1900 рр. виконував астрономічні й геодезичні роботи (триангуляційні спостереження, визначення широти, довготи і азимутів пунктів, фототеодолітне знімання тощо). Загалом експедиція виміряла дугу

меридіана завдовжки 4°14 (470 км). За результатами вимірювань одержано такі параметри земного еліпсоїда: полярне стиснення $\alpha = 1 : 297,2$, велика піввісь $a = 6378,266$ км (для порівняння параметри еліпсоїда Ф.М. Красовського 1946 р. дорівнюють $\alpha = 1 : 298,3$, $a = 6378,245$ км). Під час зимівлі у 1899–1900 рр. проводив спостереження полярних сяїв на зимівельній станції Костянтинівка (рос. Константиновка), розміщеній під горою Чебишева на березі бухти Гьєс, норв. Gåshamna (76°56’04”N, 15°52’54”E), на південному узбережжі фіорда Горнзунд на заході острова Західний Шпіцберген. За допомогою малої фотокамери зі світлосильним об’єктивом “Carl Zeiss Planar T*110 mm F 3.6” (Єна) і спектрографа фірми “Otto Toerfer & Sohn” (Потсдам), застосовуючи експозиції від декількох хвилин до декількох діб, одержав одні з перших у світі фотографій і спектрів полярних сяїв, окремі лінії яких правильно інтерпретував як лінії азоту [10, 19, 29, 34, 37, 47, 48]. Від 17 вересня до 27 березня, тобто за більше ніж 120 днів, спостерігав близько 1500 полярних сяїв. Встановив залежність сяїв від збурень земного магнітного поля. Результати роботи згодом доповідались на засіданні Імператорської Російської

академії наук і були опубліковані у її виданнях і за кордоном, але ще перед тим у часописі “*Ziva*” (1902, № 4) в Празі [3, 8, 10–12, 15, 22, 26, 30, 39, 40].

За участь у цій експедиції імператор Микола II пожалував йому пожиттєву пенсію у розмірі 200 рублів на рік (21.08.1902), а ще через місяць нагородив орденом Св. Станіслава 3-го ступеня (29.09.1902). В тому самому році (6.11.1902) “Высочайше учрежденная Коммиссия по градусному измерению на островах Шпицберген”, яку очолював великий князь, президент Імператорської Російської академії наук (1889-1915) Костянтин Костянтинович Романов (*1858-†1915), в пам’ять про закінчення градусних вимірювань на вказаних островах надала вченому право носити срібний нагрудний знак “Н II. (Николай II) Град. изм. 1899№1901” (36x62 мм), який, однак, рекомендувала придбати за власні кошти в крамниці Морозова (“Гостинный двор”, Садовая ул., № 87) або через посередництво чиновника для особливих доручень при Імператорській Російській академії наук В. Ришкова [3, 10–12].

Після повернення восени 1900 р. з експедиції знову працював в обсерваторії в Юр’єві, де 11.08./29.07.1901 р. зробив перші фотографії метеорів, а у вересні-жовтні 1902 р. фотографував комету Перріна-Мркоса (C/1902 R1). Після цього з фотографіями комети відвідав видатного астронома проф. Московського університету Ф. О. Бредіхіна (*1831-†1904) та обговорював з ним фотографії комети і форми кометних хвостів. Ця зустріч мала величезний вплив на подальшу наукову діяльність молодого вченого. І навіть більше, Й. Сикора вважав себе учнем Ф. О. Бредіхіна [8, 10].

Потім як співробітник Імператорського Російського географічного товариства (ІРГТ) організував фотографування полярних сьйв на трьох станціях в районі міст Кола і Александровськ (нині м. Полярний) в Мурманській області на Кольському півострові. До речі, посвідчення ІРГТ № 344 від 29.01.1901 р. для проведення робіт підписав віце-голова товариства видатний російський географ і мандрівник П.П. Семенов, з 1906 р. – П.П. Семенов-Тянь-Шанський (*1827, †1914). На жаль, у 1905 р., через припинення фінансування цих робіт, змушений був перевестися на посаду астрофізика в Ташкентську астрофізичну обсерваторію [3, 10, 11, 12].

Під час переїзду в Ташкент зупинявся в селищі Балахани біля Баку (нині Азербайджан), де, за дорученням Постійної центральної сейсмічної комісії Імператорської Російської академії наук, оглянув і відремонтував сейсмічні прилади на нафтових промислах [3, 10].

У Ташкенті також фотографував метеори, зокрема, 11.08.1909 р. в 10^h 29^m одержав перший знімок одного метеора із трьох пунктів, які зберігались в обсерваторії, селищах Іскандер (нині Іскандар, Ташкентська обл.) в 44 км і Чимган в 63 км на північний схід від Ташкента. Тоді ж застосував і новий метод визначення швидкості метеорів. З інших робіт слід згадати фотографування комет, напр. Даніеля (C/1907 L2), Морхауза

(C/1908 R1), Великої січневої комети (C/1910 A1) і Галлея 1910 р. (1P/Halley), дослідження астрономічної обсерваторії знаменитого узбецького астронома і султана Мухаммеда Тарагая Улугбека (*1394–†1449) в Самарканді, руїни якої відкрив у 1908 р. російський археолог В.Л. В’яткін (*1869–†1932) та сейсмічні дослідження, під час яких розробив простий сейсмограф, заснував, за завданням начальника Военно-топографічного відділу Туркестанського військового округу генерал-майора Д.Д. Гедеонова (*1854–†1908), сейсмічну станцію при чоловічій гімназії у м. Верний (1906, нині Алмати, Казахстан) та встановив два сейсмоскопи у містах Кашгар (1906; нині Китай) і Пржевальськ (1906, нині Каракол, Киргизстан). До речі, сейсмічну станцію у м. Верний засновано за сприяння вже згаданого Ф.М. Керенського, про що Й. Сикора повідомив Постійну центральну сейсмічну комісію Імператорської Російської академії наук. Слід також відзначити, що в Ташкенті він зацікавився Тунгуською подією 1908 р. і її наслідками. Ймовірно, зустрічався зі словацьким астрономом М. Р. Штефаніком (*1880–†1919), який у грудні 1906 – січні 1907 рр. проїжджав через Ташкент до міста Ура-Тюбе (нині Таджикистан) для спостереження повного сонячного затемнення 14.01.1907 р. Крім того, в обсерваторії у нього проходив літню практику після першого курсу студент ФМФ Імператорського Харківського університету В.Г. Фесенков (*1889–†1972), майбутній видатний російський астроном, академік АН СРСР, з яким, напр., в ніч з 30 червня на 1 липня 1908 р. спостерігав інтенсивне “рівномірне свинцево-біде” світіння неба, викликане Тунгуською подією [2, 3, 5, 10, 38].

У Шяуляї викладав фізику і під час занять намагався наочно пояснити студентам гімназії природу небесних явищ. Особливо вразило студентів спостереження часткового сонячного затемнення 22.10.1911 р., яке проектувалося за допомогою труби Доллонда з діаметром об’єктива 6,4 см на стіну в майже темному приміщенні. Після цього, як зазначав сам Й. Сикора, декілька студентів стали аматорами астрономії, а один з них присвятив їй своє життя. В Лодзі, ймовірно, спостерігав повне сонячне затемнення 21.08.1914 р., яке було видно в європейській частині Російської імперії і в Польщі. Тоді ж підготував і видав для шанувальників астрономії у співавторстві з астрономами М.М. Калітніним (*1884–†1949), Г.А. Тиховим (*1875–†1960) та ін. з Російського товариства любителів світобудови методичні вказівки до його спостереження [3, 10, 11, 29].

У Чехословаччині продовжив розпочаті в Російській імперії і на Шпіцбергені дослідження.

У Старій-Дялі, де 10.07.1922 р. відкрито першу в ЧСР сейсмічну станцію, стежив за сейсмічною ситуацією у регіоні [3, 10, 11, 31].

В Ондржейові фотографував метеори (Персеїди, Ліриди, Оріоніди тощо), перший знімок яких одержав 9.08.1925 р., а 12.08.1934 р. йому вдалося зняти хмарку, яка виникла після вибуху метеора на висоті 80 км. Крім того, спостерігав комети, сонячні та місячні затемнення,

Срібний нагрудний знак
Н.П. Град. изм. 1899№1901”

цікавився вивченням Тунгуської події 1908 р. тощо. Самостійно виїжджав у Фінляндію для спостереження повного сонячного затемнення 29.06.1927 р. Прилади (телескоп з діаметром об’єктива 10,2 см і фотокамери) завчасно відіслав туди багажем, а помічника, російського студента-емігранта М. Старостіна, найняв у Гельсінкі. Спостереження виконувались у вже згадуваному містечку Енонтекійо, (68°23’N, 21°50’E) і майже на тому самому місці, що й у 1896 р. [3, 5, 10, 12, 33, 34].

Листувався з вченими СРСР та інших країн, напр. з природознавцем М.О. Морозовим (*1854–†1946), астрономами Д.О. Святським (*1881–†1940), І.С. Астаповичем (*1908–†1976), К. Фламмаріоном (*1842–†1925) і його другою дружиною Габрієлою Фламмаріон (*1877–†1962), іншими французькими й американськими астрономами. З власноручних надписів олівцем на листі Російського товариства любителів світобудови № 282 від 27.03.1926 р. з підписом М.О. Морозова випливає, що зголосився за члена цього товариства. Був членом Чеського астрономічного товариства (ЧАТ) й ініціатором заснування його метеорної секції. Виступав на засіданнях товариства з доповідями. На III Генеральній асамблеї Міжнародного астрономічного союзу у Лейдені в Нідерландах (5-13.07.1928 р.) Й. Сикора був обраний членом комісії № 22 “Метеори, метеорити і міжпланетний пил” (1928–1934) та відзначений як один з найкращих фотографів метеорів [1, 3, 8, 10, 11].

Автор і співавтор понад 80 наукових праць, зокрема ефемерид, результатів спостережень, методичних вказівок і доповідей, які опубліковані в авторитетних російських, чеських та іноземних наукових часописах або вийшли окремими виданнями. З періодичних видань це, зокрема, “Записки Императорской Академии Наук=Mémoires de l’Académie Impériale des Sciences de St.- Pétersbourg” (м. Санкт-Петербург), “Записки Харьковского университета” (м. Харків), “Publication der Charkower Universitäts Sternwarte” (м. Харків), “Известия Императорского Русского Географического Общества” (м. Санкт-Петербург),

“Известия Русского Астрономического Общества” (м. Санкт-Петербург), “Сообщения Харьковского математического общества” (м. Харків), “Известия Постоянной Центральной Сейсмической комиссии” (м. Санкт-Петербург), “Фотографический ежегодник П. М. Дементьева” (м. Санкт-Петербург), “Astronomische Nachrichten” (м. Кіль), “Astronomische Mitteilungen” (м. Цюрих), “l’Astronomie” (м. Париж), “Memorie della Società degli Spettroscopisti Italiani” (м. Палермо), “Živa” (м. Прага), “Říše hvězd” (м. Прага) тощо. Видавав у Чехо-Словаччині також свої фотографії астрономічних об’єктів на поштівках, напр., комету Морхауза у 1925 р., яку сфотографував ще 14.11.1908 р. в Ташкенті. Крім наукових праць, писав науково-популярні статті й повідомлення для празьких чеських газет (“Národní listy”, “České Slovo”), які також ілюстрував своїми фотографіями астрономічних об’єктів. Відомо також, що його публікації з’являлись у виданнях Ташкентської обсерваторії, американських і норвезьких наукових виданнях тощо. Він один з перекладачів на чеську мову книги російського астрофізика-емігранта в Празі, колишнього професора Московського університету В.В. Стратонова (*1869–†1932) “Astronomie” (Прага, 1927. 639 с.) [3, 9–12].

Деякі свої публікації Й. Сикора надсилав Чеській Імператору Франтішка-Йозефа Академії наук, словесності і мистецтв (ЧАНСМ). Про це свідчить лист-подяка ЧАНСМ від 10.03.1899 р., адресований Й. Сикорі у м. Харків, з подякою за надіслані публікації “Beobachtungen von Sonnenflecken und Protuberanzen in den Jahre 1897 und Vertheilung derselben nach Breite und Länge” і “Les protuberances solaires observées en 1897 à l’observatoire de Charkow”. Лист підписав голова академії Йозеф Главка (*1831–†1908), видатний чеський архітектор і меценат, добре відомий і в Україні, зокрема, в Чернівцях [3, 10, 11].

Більше ніж 50 років тому російський астроном Б.А. Воронцов-Вельямінов написав у своїй книзі “Очерки истории астрономии в России” (Москва, 1956), що Й. Сикора “був одним з найбільш активних і ініціативних астрофізиків на рубежі 20 ст.” [2]. Цей висновок підтвержує і наше дослідження, тому

Комета Морхауза на чехословацькій поштівці з 1925 р., яку сфотографував Й. Сикора 14.11.1908 р. у Ташкенті

сподіваємось, що вчений займе заслужене почесне місце в історії астрономії не лише України, Росії, Польщі і Чехії, але й всього світу.

У пам'яті нащадків

За видатний внесок у дослідження Шпіцбергена його іменем ще у 1901 р. названо льодовик "Сикора" (норв. "Sykorabreen"; 76°59'24''N, 17°01'13''E) завдовжки 6,7 км на східному узбережжі Землі Серкапп, що на півдні острова Західний Шпіцберген (арх. Шпіцберген, Норвегія; назвала російська експедиція з градусних вимірювань у 1901 р.) і невеликий острів "Сикора" (76°47'30"N, 95°48'30"E), який належить до групи островів Літке в архіпелазі Норденшельда в Карському морі (Російська Федерація; назвав полярний дослідник Е.В. Толль) [10–14, 18, 23, 35].

Про наукові здобутки вченого згадують російські енциклопедії "Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона" в статті "Россия, разд. астрономия и геодезия" і "Большая советская энциклопедия" (2-ге вид.) в статті "Метеоры". Детальніше про них і про Й. Сикору пишуть у наукових працях відомі російські, українські й естонські астрономи С.П. Глазенап (*1848–†1937), М.М. Євдокимов (*1868–†1941), О.С. Васильєв (*1868–†1947), О.П. Ганський (*1870–†1908), Б.П. Остащенко-Кудрявцев (*1876–†1956), Б.А. Воронцов-Вельямінов (*1904–†1994), І.С. Астапович (*1908–†1976), Г.А. Желнін (*1910–†1985), В.А. Бронштен (*1918–†2004) та інші. Наукова спадщина вченого викликає зацікавлення і у наш час. Недарма про дослідження метеорів Й. Сикори писав в монографії "Meteors" (Балтімор, 1925) відомий американський дослідник метеорів – астрофізик Ч.П. Олів'є (*1884–†1975). Відзначив його наукові здобутки також сучасний чеський астроном Іржі Грігар в книзі "Co daly naše země Evropě a lidstvu" (Прага, 2000). В незалежній Україні згадала про свого випускника і працівника alma mater – Харківський університет, про що свідчить книга "200 лет астрономии в Харьковском университете" (Харків, 2008). В Російській Федерації досліджують результати фотографування полярних сьйв Й. Сикори співробітники Полярного геофізичного інституту Кольського наукового центру Російської академії наук (м. Мурманськ) [2, 5, 6, 9, 10, 16, 20, 39, 40].

Перші життєписні статті про вченого з'явилися до 70-річчя від дня його народження в Чехо-Словаччині. Написали їх його колеги – відомі астрономи з обсерваторії в Одржейові. Одна стаття проф. д-р Губерта Слоука (*1903–†1973) опублікована в найавторитетнішій чеській енциклопедії "Ottův slovník naučný" (Том № 6/1, Прага, 1940) [4]. Друга стаття, яку написав проф. д-р Владімір Гут (*1905–†1980), згодом академік ЧСАН, з'явилась в журналі ЧАТ "Říše hvězd" (1940, № 3) [8]. В ній, зокрема, відзначено, що Й. Сикора має "немалі заслуги у запровадженні фотографії в метеорній астрономії" в Чехо-Словаччині. В цих статтях, з рукописами яких, без сумніву, ознайомився Й. Сикора, як місце його народження вказано місто Хрудім, однак у його некролозі в журналі "Říše hvězd" (1944, № 4), який також написав проф. д-р В. Гут, вка-

зано, що Й. Сикора народився в Харкові [7]. Сам Й. Сикора в автобіографії російською мовою з 1922 р. вказав Харків як місце свого народження [3]. Однак місце його народження, ймовірно, змінено насправді, або під час хрещення в Російській православній церкві, або при одержанні громадянства Російської імперії у 1893 р. Такі випадки серед чехів України відомі. Щоб з'ясувати місце його народження, необхідні додаткові пошуки в архівах Чехії і України [10].

Література

1. Архив Российской Академии Наук. – Фонд 13 – Русско-шведская экспедиция по градусному измерению на островах Шпицберген. Конец XIX – начало XX века. – 16 ед. хранения; Фонд 543 – Личный архив Н.А. Морозова. – Описание 4. – Дело № 1696 – Сикора Иосиф. Астроном, проф. – 7 с.
2. Воронцов-Вельяминов Б.А. Очерки истории астрономии в России. – Москва: Гос. изд-во техн.-теорет. лит., 1956. – С. 154, 155, 203, 317, 319, 343, 344.
3. Historický archív Astronomické observatoře Ondřejov, A10 – Osobní složka Prof. Josefa Sýkory.
4. Н. С. [=Slouka H.]. Sýkora Josef. – В кн.: Ottův slovník naučný nové doby. – Díl 6/1. – Praha, 1940. – С. 637.
5. Глазенап С.П. Друзьям и любителям астрономии / под ред. Б.А. Воронцова-Вельяминова. – Изд. 3-е, доп. и перераб. – Москва-Ленинград: ОНТ, 1936. – С. 142–144.
6. Grygar J. Česká astronomie a astrofyzika ve XX. století. – В кн.: Co daly naše země Evropě a lidstvu. – III. část. – Praha: Evropský literární klub, 2000. – S. 328–342.
7. Guth V. Za profesorem Sýkorou: [nekrolog] // Říše hvězd (Пара). – ISSN 0035-5550. – Roč. 25 (1944). – Č. 4. – S. 85–86.
8. Guth V. Prof. J. Sýkora // Říše hvězd (Пара). – ISSN 0035-5550. – Roč. 21 (1940). – Č. 3. – S. 67–68.
9. 200 лет астрономии в Харьковском университете / Под ред. проф. Ю.Г. Шкуратова. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2008. – 632 с. – ISBN 978-966-623-473-8.
10. Drbal A. Významný ruský a český astronom Josef Sýkora (1870-1944) // Z dějin geodezie a kartografie 16 / Red. Antonín Švejda. – ISSN 0232-0916. – Praha: NTM, 2012. – (Rozpravy Národního technického muzea v Praze; Čís. 208). – В друці.
11. Drbal A. Významný ruský a český astronom Josef Sýkora (1870–1944): Prezentace / XXXII. symposium "Z dějin geodezie a kartografie", Národní technické muzeum, Praha 30. 11. 2011. – Zdiby: VÚGTK, 2011.
12. Дрбал А. Йозеф Сикора. – http://uk.wikipedia.org/wiki/Йозеф_Сикора.
13. Дрбал А. Сикора (льодовик). – [http://uk.wikipedia.org/wiki/Сикора_\(льодовик\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Сикора_(льодовик)).
14. Дрбал А. Сикора (острів). – [http://uk.wikipedia.org/wiki/Сикора_\(острів\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Сикора_(острів)).
15. Ефимов П. И. Русское градусное измерение на Шпицбергене в 1899–1902 гг. – М.: Геодиздат, 1958. – С. 14, 17, 18.

16. Želnin G. Tartu Observatoorium 1805–1948. – Tartu: Observatoriumi Virtuaalne Muuseum, 2004. – S. 45, 47.
17. Жертвы политического террора в СССР / Международное общество “Мемориал” [2012-03-25]. – <http://lists.memo.ru/index18.htm>.
18. Мыс Русский Западный: Топографическая карта Т-46-XXVIII, XXIX, XXX. Масштаб 1:200 000 / Сост. ГУГК при СМ СССР в 1988 г. – Москва, 1993. – 1 лист. – <http://mapt4546.narod.ru/map2/indext462830.html>.
19. Н.О. Градусные измерения русско-шведской экспедиции на Шпицбергене // Вестник опытной физики и элементарной математики (Одеса). – Семестр XXIX. – 1903. – 30 июня. – № 348. – С. 265–272.
20. Olivier Ch. P. Meteors. – Baltimore: Williams S; Wilkins, 1925. – XIX+276 p.
21. Ondřejovská hvězdárna 1898-1998: Sborník o české a moravské astronomii uspořádaný ke 100. výročí Ondřejovské hvězdárny a 650. výročí Univerzity Karlovy / Uspoř. Petr Hadrava a kol. – Ondřejov: AÚ AV ČR, 1998. – S. 81, 82, 92, 128. – ISBN 80-902487-1-3.
22. Оноприенко В.И. Зов высоких широт: Северные экспедиции Ф.Н. Чернышова. – М.: Мысль, 1989. – С. 78, 86, 91, 95, 99, 105, 106, 110, 115, 118, 119, 123, 138.
23. Orheim O., Hoel A. The place names of Svalbard. – Tromsø: Norwegian Polar Institute, 2003. – S. 436. – ISBN 82-7666-194-7.
24. Pospíšil A. Československá duševní armáda na Rusi // Naše zahraničí (Прага). – Roč. 7, č. 4 (1926), s. 202 (Див. “Sýkora Josef”).
25. Репрессированные чехи / Одесское городское чешское общество “Ческа беседа“, ОНО Институт этнических исследований (Одесса); Сост. А.Н. Келлер. – Вып. 1. – Одесса: Астропринт, 2007. – С. 53.
26. Ruská měření na Špicberkách // Živa (Прага). – ISSN 0044-4812. – Roč. 13. – Č. 7 (1903). – S. 217.
27. Сикора И.И. Экспедиция к верховьям реки Муонио для наблюдения полного солнечного затмения 28 июля 1896 г. – [Санкт-Петербург], тип. А.С. Суворина, [1897]. – 29 с.
28. Сикора И.И. Эфемериды звездных пар для определения поправок часов по способу Цингера для 50° северной широты. – Харьков, тип. А. Дарре, 1893. – [2], 13 с.
29. Sýkora J. Poznámka k pozorování zatmění Slunce r. 1927 v Praze // Říše hvězd (Прага). – Roč. 8 (1927). – Č. 5. – S. 78–80.
30. Sýkora J. Severní záře pozorovaná na Špicberkách // Živa. – ISSN 0044-4812. – Roč. 12. – Č. 4 (1902). – S. 97–107.
31. Sýkora J. Seismická pozorování v Československu // Národní listy. – Roč. 62. – 1922. – 7. září. – Č. 245. – S. 4.
32. Сикора И.И. Сейсмограф простой конструкции и записанная им сейсмограмма Каратагского землетрясения 8/21 октября 1907 г. – [Санкт-Петербург]: Импер. Акад. Наук, 1908. – 8 с.
33. Sýkora J. Fotografování létavic // Říše hvězd (Прага). – Roč. 4 (1923). – Č. 2. – S. 33–39 : 1 obr. – Obr. přil.
34. Sýkora J., Starostin N. Za slunečním zatměním do Laponska // Říše hvězd (Прага). – Roč. 9 (1928). – Č. 6. – S. 87–90; Č. 7. – S. 100–03; Č. 8. – S. 116–120.
35. Сикоры о(стров) // В кн.: Масленников Б.Г. Морская карта рассказывает / Под ред. Н.И. Смирнова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Воениздат, 1986. – С. 197.
36. Список лиц, подлежащих суду Военной коллегии Верховного Суда Союза ССР от 10 июня 1938 года / Москва-центр; гор. Москва. Жел. дор. им. Дзержинского; гор. Калуга. Московско-Киевская ж.д.: [Утверждаю] И. Сталин, В. Молотов // Архив Президента Российской Федерации. – Опись 24, Дело 417, Лист 181.
37. Terénní výzkum v Ondřejově (obec, observatoř, knihovna, hřbitov) dne 24.07.2001, 16.08.2011, 18.08.2011, 16.09.2011 / A. Drbal, V. Nejedlý. – Poznámky, 25 barev. foto.
38. Фесенков В.Г. Тунгусское явление 1908 года // Земля и Вселенная (Москва). – ISSN 0044-3948. – 1968. – № 3. – С. 5, 9.
39. Chernouss S.A., Sandahl I. Comparison and significance of auroral studies during the Swedish and Russian bilateral expedition to Spitsbergen in 1899–1900 // Annales Geophysicae. – ISSN 0992-7689. – Vol. 26 (2008). – P. 1127–1140.
40. Chernouss S.A., Starkov G.V., Yevlashin L.S. World first complex optical instrumental observations of aurora in the Arctic in 1899–1900 // Annales Geophysicae. – ISSN 0992-7689. – Vol. 23 (2005). – P. 1523–1531.

**Відомий російський і чеський астроном
Йозеф Сикора (1870–1944)**

А. Дрбал

Описано життєвий шлях, наукову і педагогічну діяльність відомого російського і чеського астронома професора Йозефа Сикори (1870–1944). Особливу увагу звернуто на його участь в Російсько-шведській градусній експедиції на архіпелаг Шпіцберген (1899–1901).

**Известный русский и чешский астроном
Йозеф Сикора (1870–1944)**

А. Дрбал

Описаны жизненный путь, научная и педагогическая деятельность известного русского и чешского астронома Йозефа Сикоры (1870–1944). Особое внимание уделено его участию в Русско-шведской градусной экспедиции на архипелаг Шпицберген (1899–1901).

**A significant Russian and Czech astronomer
Josef Sykora (1870–1944)**

A. Drbal

Describes the life, scientific and pedagogical activity of the famous Russian and Czech astronomer Professor Joseph Sykora (1870–1944). Particular attention is devoted to his participation in the Russo-Swedish expedition to the degree Svalbard archipelago (1899–1901).